

"Ľudský činiteľ" - naše alibi (1. časť).

Komu sa ujde Čierny Peter?

Blog je reakciou na súdne uzatváranie tragédie v delaboračnom závode v Novákoch, ktoré prebieha v týchto dňoch. Výpovede obžalovaných potvrdzujú, že títo zrejme dodnes nepochopili Kto? Čo? túto tragédiu v skutočnosti zapríčinilo. Citujem: "Vedeli sme, že je to nebezpečné, ale nikto nevedel do akej miery, oni nám to poslali preto, že sa toho chceli rýchlo zbaviť, ale čo presne to je to nám nepovedali.", "To čo nám poslali je ako keď dá pyrotechnik pyrotechnikovi odistený granát!", "zahynuli preto, lebo porušili technologický postup!" Dokáže súd aspoň pomenovať skutočného vinníka, alebo len potrestá "hriešnikov", ktorí si "ako deti svojej kultúry" vytiahli z osudia Čierneho Petra?



Podľa všeobecne akceptovanej definície je **"Ľudský činiteľ"** pojem vyjadrujúci pôsobenie (vplyv) človeka v systéme sociálnych, ekonomických, organizátorsko - riadiacich vzťahov a v technických systémoch. Pojem zahŕňa komplex vzťahov človeka ako subjektu i objektu činnosti v rôznych sférach spoločenského života (Wikipédia).

Tento všeobsažný pojem je v mnohých mediálnych vystúpeniach zneužívaný a vyslovovaný ako floskula „vysvetľujúca“ a zakrývajúca mnohé ľudské zlyhania, nehody, havárie a iné tragické udalosti ktoré sú len dočasnou nepríjemnosťou na ceste k lepším hospodárskym výsledkom.

Veľa z toho čo si nevieme vysvetliť, alebo možno ani nechceme dôslednejšie poznať, zametáme pod koberec s nálepkou „ľudský činiteľ“. Žijeme v ilúzii, ktorá spočíva v tom, že

ak niečo pomenujeme - tak to aj poznáme. Ba čo viac, že je to týmto aj vysvetlené! Často aj na úrovni riadenia celých rezortov funguje stále zvláštna alibistická stratégia „prijmeme vyhlášku, smernicu či vykonávací predpis a hotovo – úloha je vybavená“. Aké riziká to predstavuje v technologicky sa rozvíjajúcej spoločnosti, netreba ani podrobne vykresľovať. Jeden príklad za všetky by však mohol stačiť.

To sa nemuselo stať!

V reportážach zaoberajúcich sa haváriou vo Vojenskom opravárenskom závode v Novákoch (marec 2007) sa opakovane objavila zmienka zamestnanca o nasledovnom dialógu medzi ním a jeho nadriadeným. „Tie nábojnice pripravované na delaboráciu sú teplé“ – povedal onen zamestnanec. Chcel tým poukázať na to, že v nich zrejme prebieha nebezpečná chemická reakcia. „Ak sa ti niečo nepáči, môžeš ísť. Na vrátnici čaká desať chlapov čo ťa nahradia“. Tak znela odpoveď manažéra, pár týždňov pred osudovou explóziou.

Ako sa neskôr ukázalo, neuvažoval spomínaný manažér takto sám, ale takmer kompletne celé vedenie podniku!

Ako je možné, že odborne zdatní manažéri, s mnohoročnou praxou, normálni chlapi, inžinieri, otcovia rodín, podľahli ilúzii, že „sa nič nemôže stať“. Pomerne dlho sa dopúšťali celého radu trestuhodného zanedbávania bezpečnostných zásad a vedome vystavili svojich spolupracovníkov ohrozeniu života. Dnes už vieme, čo tá explózia spôsobila. Vieme však, ako takýto úpadok v myslení, postojoch, konaní ľudí vzniká?

Len vtedy, ak to budeme vedieť môžeme takýmto smutným udalostiam účinne predchádzať.

Viacere kontroly bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci a iné previerky v tomto závode zväčša zhodne konštatovali, že všetko je v poriadku. „Smernice, vyhlášky, predpisy sú zrozumiteľné a vytlačené, - každý o nich vie.“ Riadiace bezpečnostné systémy teda fungovali spoľahlivo. Zdanlivo. Medzi zamestnancami a ich rodinnými príslušníkmi sa však už dlhšie šepkalo, ako sa vedenie ženie za výkonmi, a tiež to, že mnohí zamestnanci tomuto tlaku podliehajú. Každý bol rád, že má prácu. Máme predsa rodiny – zdôvodňovali. Paradoxne – tie rodiny na to najviac doplatili a zostalo v nich niekoľko sirôt!

Načo sú dobré vedecké experimenty?

Človek je bytosť obdarená vedomím, intelektom, pamäťou, vnímavosťou, pozornosťou, citmi, atď. Teda dispozíciami, ktoré nám umožňujú celkom úspešné poznávanie celej živej i neživej prírody. Máme však aj celkom prirodzené fylogeneticky dané biologické limity a nedostatky, ktoré nám sťažujú, skresľujú a komplikujú objektívne vnímanie reality, a najmä vnímanie a posudzovanie zmien v nej.

Výstižne to dokazuje jeden z experimentov, ktorý som ako študent zažil na vlastnej koži, počas praxe v oddelení inžinierskej psychológie - Ústavu experimentálnej psychológie SAV. Spočíval v nasledovnom postupe: Pri vchode do ústavu sme dostali ako prvú úlohu zistiť, ktorá z dvoch zápalkových škatuliek je prázdna a ktorá plná. Hrkanie zápalky ako kľúč na

rozlíšenie sme nemohli použiť, pretože voľný priestor bol vyplnený vatou. Hoci rozdiel medzi plnou a prázdnu škatuľkou bol len asi 20 gramov, nik nemal s touto banálnou úlohou problém. Potom nasledovala druhá fáza experimentu. Do ruky nám dali sklenenú nádobu, v ktorej bolo asi liter farebnej tekutiny. V spodnej časti nádoby bol kohútik s napojenou hadičkou, cez ktorú po otvorení vytekala tekutina do nádoby na podlahe. Inštrukcia znela „Ak zbadáte zmenu vo váhe nádoby, ktorú držíte v ruke, stlačte pedál umiestnený pri nohe.“ Predtým nám oči spoľahlivo zakryli šatkou.

Tušíte ako experiment dopadol?

Hoci v priebehu piatich minút vytekol liter tekutiny a nádoba bola, pochopiteľne podstatne ľahšia, väčšina z nás študentov túto zmenu nepostrehla a našli sa dokonca takí, ktorí tvrdili, že nádoba je o niečo ťažšia!

Čo z tohto experimentu vyplýva, aj v nadväznosti na takú smutnú udalosť, aká sa stala v Novákoch? Odhliadnuc od morálnych kvalít (svedomie) a charakterových vlastností (zodpovednosť) jednotlivcov, tento psychofyziologický experiment dokazuje, že človek nemá zmyslový analyzátor na pociťovanie a vnímanie **kontinuálnych zmien v čase**. Zatiaľ čo zápalkové škatuľky sme rozlišovali diskkrétne, t. j. prerušovane, jednu po druhej, pri vytekajúcej tekutine to nebolo možné.

Výsledky pokusu dovoľujú isté zovšeobecnenia týkajúce sa správania a života človeka aj v širšom rámci. Podobne, ako nezbadáme, že nám vytečie liter tekutiny z nádoby, ktorú držíme v rukách, tak „nezbadáme“, ako zostarneme, ako sa staneme závislí od nikotínu, od alkoholu, ako sa vzdáme zásad a princípov, s ktorými vstupujeme do života po maturite, či po ukončení vysokej školy. Tieto zmeny sa s nami dejú postupne, nebadane, kontinuálne, tak ako keď na nábytok sadá prach. Nevidíme to. Podobne nezbadáme ako sa zo svedomitých a precíznych odborníkov, manažérov stanú sebaistí rutinéri, ktorí si „dokážu so všetkým poradiť“. Celý čas môžeme mať pritom suverénny pocit, že „veci“ máme pod kontrolou.

Ako tento nedostatok kompenzovať, ako systémovo a účinne predchádzať zlyhaniu ľudského činiteľa v súčasnej technologicky prudko sa rozvíjajúcej spoločnosti? Kde sú bariéry a kde robíme stále vážne chyby?

Pokusy o odpovede nájdete v nasledujúcom blogu "***Ľudský činiteľ - naše alibi (2. časť - vrátane kritiky slovenskej psychologickéj praxe)***".

Autor absolvoval štúdium klinickej psychológie na FF Univerzity Komenského a štúdium psychológie práce a riadenia na Karlovej Univerzite. Pracoval 33 rokov ako psychológ práce v pozícii podnikového psychológa. Založil a viedol Sekciu psychológie práce a organizácie pri pôvodnej Slovenskej komore psychológov. Táto bola pohltená rezortom zdravotníctva, čo hodnotí ako vážnu chybu pri uplatňovaní poznatkov a metód psychológie najmä v hospodárskej praxi.

Publikované v Novom Slove 14. mája 2019

milan.kozia@windowslive.com